

ROCZNIK TOMISTYCZNY
8 (2019)

ROCZNIK TOMISTYCZNY
8 (2019)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHES JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY
8 (2019)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Natalia Herold (internet), Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Mieczysław Gogacz, Pavol Dancák, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień, Karolina Ćwik, Paul J. Cornish, Tomasz Pawlikowski, Marie-Dominique Goutierre, Piotr Mazur, Grzegorz Hołub, Andrzej Jonkisz, Marek Prokop, Mikołaj Krasnodębski, Piotr Roszak, Henryk Anzulewicz, Piotr Jaroszyński, Imelda Chłodna-Błach

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Ewa A. Pichola, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, Iwona Bartnicka (j. francuski), Adam M. Filipowicz, Michał Zembrzuski (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2019

ISSN 2300-1976

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów POLSKA

www.roczniktomistyczny.pl

e-mail: redakcja@roczniktomistyczny.pl

Druk i dystrybucja:

WYDAWNICTWO von borowiecky

05-250 Radzymin

ul. Korczaka 9E

tel./fax (0 22) 631 43 93,

tel. 0 501 102 977

www.vb.com.pl e-mail: ksiegaria@vb.com.pl

WYDAWNICTWO
von borowiecky

Spis treści

Od Redakcji.....	11
Richard Fafara Ideologia i filozofia arystotelesowska.....	13
Mieczysław Gogacz La vérité, fondement de l'éthique.....	23
Peter A. Redpath Why Western Catholic Higher Education Needs to Recover Its Soul.....	31
Dawid Lipski Nauczanie etyki w szkołach podstawowych – kilka uwag.....	37

Rozprawy i artykuły

Marek P. Prokop Wpływ filozofii Awicenny na metafizykę Tomasza z Akwinu. Przegląd źródeł i opracowań.....	47
Magdalena Płotka Hylemorficzna jedność radości: ujęcie Awicenny i św. Tomasza z Akwinu.....	61
Andrzej T. Kubanowski The Elements of Thomas Aquinas' Theology of the Church in his <i>Commentary on Letter to Ephesians</i>	73
Marian Kowalski Die Architektur der Summa theologiae des Thomas von Aquin.....	87
Marcin Trepczyński The Aquinas's paths of thinking about predestination in the <i>Summa Theologiae</i>	103
Michał Zembrzowski Poznanie Adama i wiedza Chrystusa a intelekt możliwościowy i czynny. Ujęcie Tomasza z Akwinu.....	123
Marcin Sieńkowski Koncepcja intelektu a rozumienie wiary. Zestawienie poglądów Tomasza z Akwinu, Immanuela Kanta i Augusta Comte'a.....	139
Artur Andrzejuk Antropologiczne podstawy etyki.....	157
Tomasz Ćwiertniak Tomizm egzystencjalny Mieczysława A. Krąpca a tomizm konsekwentny Mieczysława Gogacza. Ku analizie porównawczej.....	173
Marian Kryk Ojciec Jacek Woroniecki: Filozoficzne źródła i konsekwencje Rewolucji Francuskiej.....	197
Marcin Karas Filozofia tomistyczna w środowiskach integrizmu katolickiego w Polsce.....	215

Izabella Andrzejuk	
Patriotyzm w etyce tomistycznej	229
Marcin Worek	
Wyznaczniki realizmu filozoficznego w rozumieniu M.A. Krąpca i É. Gilsona	241
Kacper K. Sakowicz	
Spór o koncepcję życia. Polemika Mieczysława A. Krąpca z Kazimierzem Kłósakiem	257
Ewa Agnieszka Pichola	
Dietrich von Hildebrand's Correction of the Teaching on the End of Catholic Marriage	275

Edycje i tłumaczenia

Marek Prokop	
Al-Kindi, <i>Pismo o intelekcie</i>. Wprowadzenie do przekładu z języka arabskiego	297
Michał Zembrzusi	
Al-Kindi, <i>O intelekcie</i>. Wprowadzenie do przekładu z języka łacińskiego	301
Al-Kindi	
<i>Risala fīl-'Aql</i>	308
Al-Kindi	
<i>Pismo o intelekcie</i> (tłum. Marek P. Prokop)	308
Al-Kindi	
<i>De intellectu (et intellecto)</i> (tłum na łac. Dominik Gundissalvi?)	309
Al-Kindi	
<i>O intelekcie (i tym, co poznane intelektualnie)</i> (tłum. Michał Zembrzusi)	309

Sprawozdania i recenzje

Natalia Herold	
Działalność Naukowego Towarzystwa Tomistycznego w roku akademickim 2018-2019	323
Izabella Andrzejuk	
Konferencja „Tomizm konsekwentny” z okazji 92. urodzin prof. Mieczysława Gogacza 17 listopada 2018	339
Krzysztof Kalka	
Recenzja: Urszula Wolska, <i>Człowiek rzecz czy osoba?</i> Wydawnictwo von borowiecky, Radzymin 2017, stron 331	343
Maciej Nowak	
Recenzja: Paweł Rojek, <i>Tropy i uniwersalia. Badania ontologiczne</i>, Wydawnictwo Naukowe Semper Warszawa 2019, stron 296	347

Stanisław Janeczek Mieczysław Gogacz – filozof klasyczny. Recenzja: A. Andrzejuk, D. Lipski, M. Płotka, M. Zembrzuski, <i>Mieczysław Gogacz</i> , red. A. Andrzejuk, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie 2019, stron 236; toż w wersji angielskiej, tamże, stron 245	353
Jerzy Tupikowski Recenzja: M.T. Handzel, <i>Teoria poznania samego siebie Hryhorija Sawycza Skoworody</i> , Głogów-Kraków: Theos – Logos 2019, stron 200	361
Nota o autorach.....	365

Table of Contents

Editorial.....	11
Richard Fafara Ideology and Aristotelian philosophy	13
Mieczysław Gogacz The truth as a basis for ethics	23
Peter A. Redpath Why Western Catholic Higher Education Needs to Recover Its Soul.....	31
Dawid Lipski Teaching of ethics in primary schools – a few remarks.....	37

Dissertations and Articles

Marek P. Prokop Influence of Avicenna's philosophy on the metaphysics of Thomas Aquinas. Review of sources and studies	47
Magdalena Płotka Hylomorphic unity of joy: Avicenna's and Thomas Aquinas's accounts	61
Andrzej T. Kubanowski The Elements of Thomas Aquinas' Theology of the Church in his <i>Commentary on Letter to Ephesians</i>	73
Marian Kowalski The Architecture of Thomas Aquinas's <i>Summa theologiae</i>	87
Marcin Trepczyński The Aquinas's paths of thinking about predestination in the <i>Summa Theologiae</i>	103
Michał Zembrzuski The Cognition of Adam and Knowledge of Christ in the Context of Potential and Agent Intellect.....	123
Marcin Sieńkowski The conception of the intellect and the understanding of faith. A juxtaposition of the views of Thomas Aquinas, Immanuel Kant and Auguste Comte.....	139
Artur Andrzejuk Anthropological foundations of ethics	157
Tomasz Ćwiertniak The Existential Thomism of Mieczysław A. Krąpiec and Consequential Thomism of Mieczysław Gogacz. Perspectives for Comparative Analysis	173
Marian Kryk Father Jacek Woroniecki: Philosophical sources and consequences of the French Revolution	197
Marcin Karas Thomism in Polish Roman Catholic Integristic movement today.....	215

Izabella Andrzejuk	
Patriotism in thomistic ethics	229
Marcin Worek	
Determinants of philosophical realism according to Étienne Gilson and Mieczysław Albert Krąpiec	241
Kacper K. Sakowicz	
A dispute about the concept of life. Discussion of Mieczysław A. Krąpiec with Kazimierz Kłósak	257
Ewa Agnieszka Pichola	
Dietrich von Hildebrand's Correction of the Teaching on the End of Catholic Marriage	275

Editions and Translations

Marek Prokop	
Al-Kindi, <i>On intellect. Introduction to the Arabic translation</i>	297
Michał Zembrzuski	
Al-Kindi, <i>On intellect. Introduction to the Latin translation</i>	301
Al-Kindi	
<i>Risala fīl-'Aql</i>	308
Al-Kindi	
<i>On intellect</i> (trans. Marek P. Prokop)	308
Al-Kindi	
<i>De intellectu (et intellecto)</i> (trans. from Latin by Dominic Gundissalvi?)	309
Al-Kindi	
<i>On intellect (and what is intellectually cognized)</i> (trans. Michał Zembrzuski)	309

Reports and Reviews

Natalia Herold	
Activities of the Scientific Thomistic Society in the academic year 2018-2019	323
Izabella Andrzejuk	
„Consequential Tomism” conference on the occasion of the 92nd birthday of prof. Mieczysław Gogacz November 17, 2018	339
Krzysztof Kalka	
Rev.: Urszula Wolska, <i>Człowiek rzecz czy osoba?</i> Wydawnictwo von borowiecky, Radzymin 2017, pages 331	343
Maciej Nowak	
Rev.: Paweł Rojek, <i>Tropy i uniwersalia. Badania ontologiczne</i>, Wydawnictwo Naukowe Semper Warszawa 2019, pages 296	347

Stanisław Janeczek	
Mieczysław Gogacz – filozof klasyczny. Review: A. Andrzejuk, D. Lipski, M. Płotka, M. Zembrzuski, <i>Mieczysław Gogacz</i> , ed. A. Andrzejuk, Cracow: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum in Cracow 2019, pages 236; English version, <i>ibidem</i> , pages 245	353
Jerzy Tupikowski	
Review: M.T. Handzel, <i>Teoria poznania samego siebie Hryhorija Sawycza Skowrody</i> , Głogów-Cracow: Theos – Logos 2019, pages 200	361
Note about authors	421

Mieczysław Gogacz – filozof klasyczny

Recenzja

A. Andrzejuk, D. Lipski, M. Płotka, M. Zembrzuski,
Mieczysław Gogacz,
red. A. Andrzejuk, Kraków: Wydawnictwo Naukowe
Akademii Ignatianum w Krakowie 2019, stron 236; też
w wersji angielskiej, tamże, stron 245.

Jan Paweł II w encyklice *Fides et ratio* formułuje integralną wizję filozofii, charakterystyczną przynajmniej dla kultury euroatlantyckiej. Jest to filozofia pojęta maksymalistycznie, bo tyleż ukierunkowana mądrościowo, co metafizycznie. Stąd też, odwołujący się do tej encykliki, wydany w 2011 r. przez Kongregację Edukacji Katolickiej *Dekret o reformie kościelnych studiów w zakresie filozofii* w filozofii widzi „mądrość [która] rozważa pierwsze i podstawowe zasady rzeczywistości, a także poszukuje ostatecznego i pełnego sensu istnienia”, a „metafizyka, albo filozofia pierwsza, rozpatruje byt i jego właściwości, a poszukując pierwszej Przyczyny wszystkiego, wznosi się do poznania rzeczywi-

stości duchowej”. Nie oznacza to jednak, by „koncentrowała się wyłącznie na filozofii bytu, gdyż każda gałąź filozofii jest niezbędna do poznania rzeczywistości. Co więcej, własne pole badań i metoda naukowa każdej z tych dyscyplin muszą być respektowane w imię ich zgodności z rzeczywistością oraz ze względu na różnorodność sposobów ludzkiego poznania”¹. Tak pojęta filozofia dla konglomeratu ludzkiej wiedzy, ale przecież także dla całej społeczności ludzkiej, jak też dla indywidualnie pojętej osoby ludzkiej jest niezbędnym warunkiem rzetelności intelektualnej w zaszczytnie pojętym „dążeniu do prawdy”, sprzyjając jednocześnie „nieustannej humanizacji ludzkiej egzystencji na ziemi”.

Ks. prof. dr hab. Stanisław Janeczek, profesor Wydziału Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Był kierownikiem Katedry Historii Filozofii w Polsce, dyrektorem Ośrodka Historii Kultury w Średniowieczu oraz prodziekanem i dziekanem Wydziału.

¹ *Dekret o reformie kościelnych studiów w zakresie filozofii*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2011, nr 4, s. 11.

Stąd też wspomniany *Dekret* za Janem Pawłem II widzi w filozofii „jedno z najwznioślejszych zadań ludzkości”².

W ramach cennej serii wydawniczej „Polska filozofia chrześcijańska XX wieku”, przygotowanej szczęśliwie w ramach ministerialnego grantu uzyskanego w konkursie „Pomniki polskiej myśli filozoficznej, teologicznej i społecznej XX i XXI wieku”, poczęły się ukazywać w roku 2019 pięknie wydane tomy opublikowane równoległe w języku polskim i angielskim. Seria ta – jak informuje wzorowo przygotowana strona internetowa tej inicjatywy³ – ma obejmować trzynaście tomów poświęconych szczególnie znanym postaciom dwudziestowiecznej filozofii z kręgu kultury chrześcijańskiej XXI (Mieczysław Gogacz, Piotr Lenartowicz, Stanisław Kamiński, Kazimierz Kloskowski, Kazimierz Kłósak, Feliks Koneczny, Mieczysław Albert Krąpiec, Tadeusz Styczeń, Tadeusz Ślipko, Józef Tischner, Karol Wojtyła, Jacek Woroniecki, Zofia J. Zdybicka) oraz *Przewodnik po polskiej filozofii chrześcijańskiej XX wieku*, stanowiący zarys dokonań tego środowiska w wieku XX i na początku XXI zgrupowanych wokół poszczególnych dyscyplin filozoficznych. „Każdemu z filozofów poświęcony został odrębny tom, według następującego układu: biografia i bibliografia danego autora, źródła inspiracji filozoficznej (wpływ własnej szkoły filozoficznej, zapożyczenia od innych sys-

temów), preferowana koncepcja filozofii, podejmowane problemy i propozycje ich rozwiązań, słownik podstawowych pojęć, polemiki i dyskusje, jakie dany autor prowadził w środowisku krajowym i zagranicznym. Dodatkowo każdy tom został wzbogacony antologią reprezentatywnych dla danego autora tekstów filozoficznych”⁴.

Projekt ten jest realizowany przez Akademię Ignatianum w Krakowie we współpracy z piętnastoma innymi ośrodkami akademickimi w Polsce. Jego przedmiotem jest filozofia chrześcijańska, która w skomplikowanym wieku XX, naznaczonym dwiema wojnami światowymi, zaś w przypadku naszej Ojczyzny, jak całej Europy Środkowo-Wschodniej także piętnem autorytarne-go sytemu, który ograniczał głęboko ludzkie aspiracje w wolnym poszukiwaniu prawdy, stała się – jak słusznie piszą Wydawcy na przywoływanej stronie internetowej – „ideowym spoiwem, niezbędnym dla zachowania ciągłości kultury polskiej i łącznikiem polskości z cywilizacyjnym dziedzictwem Zachodu Europy”. Fenomen filozofii chrześcijańskiej pojmują jako „fakt historyczny, który miał miejsce w określonym czasie i przestrzeni z racji pojawienia się w kulturze Objawienia oraz wypływających z niego konsekwencji praktycznych i teoretycznych”. Ten typ inspiracji można określić za Larrym Laudanem jako „tradycja badawcza”. Wydawcy wskazują, że

² Tamże, nr 2, s. 9–10. „[...] wiele jest dróg, którymi człowiek może zmierzać do lepszego poznania prawdy, a przez to czynić swoje życie coraz bardziej ludzkim. Wyróżnia się wśród nich filozofia, która ma bezpośredni udział w formułowaniu pytania o sens życia i w poszukiwaniu odpowiedzi na nie: jawi się ona zatem jako jedno z najwznioślejszych zadań ludzkości”. *Fides et ratio*, nr 3.

³ <https://pchph.ignatianum.edu.pl/>

⁴ <https://wydawnictwowam.pl/t-23179.htm>

„z punktu widzenia filozofii nauki dopuszczalne jest mówienie o uprawianiu filozofii, która byłaby nacechowana osobistym *commitment*. Każda filozofia uprawiana jest bowiem w jakimś «epistemicznym warunku odniesienia». W przypadku filozofii chrześcijańskiej tym warunkiem jest tradycja religijna i forma życia ukonstytuowana przez ewangelizacyjną misję chrześcijaństwa. Jej znamioną cechą jest sapiencjalność oraz to, że w kontekście formowania badawczych problemów nie stroni od dającej się zauważyć ludzkiej religijności, w tym także chrześcijaństwa. Drugą jej cechą jest tkwienie w wielowiekowej tradycji dyskursu filozoficznego i czerpanie z niego tego, co najbardziej zasługuje na pogłębione wyjaśnienie. Stąd też filozofia ta była zawsze w swej istocie nową i zarazem wieczystą (*philosophia perennis*), konkretną i uniwersalną”.

Jeden z wymienionych tomów, zredagowany przez Artura Andrzejuka, został słusznie poświęcony postaci szczególnie w polskim życiu filozoficznym jakim jest Mieczysław Gogacz. Tom ten składa się z dwu części w formie 10 opracowania poglądów M. Gogacza oraz 20 wypisów z jego dzieł, ilustrujących i w dużej mierze dokumentujących jego twórczość. Dzięki tej dwuwarstwowej strukturze opiniowany tom dobrze oddaje zarówno całościowo zarysowane główne wątki i tezy złożonej tematycznie twórczości M. Gogacza, jak też styl prowadzonych przez niego wywodów. W tej szczęśliwej formie powinien się dobrze przysłużyć dokumentacji i popu-

laryzacji ważnego elementu polskiej kultury filozoficznej.

Prezentowany tom ukazuje bowiem poglądy nietuzinkowego człowieka, ze względu na specyfikę ustrojową i ideową powojennej Rzeczypospolitej niedostatecznie znanego i docenianego, gdyż pozostającego w opozycji do dominujących kultury tak komunistycznej, jako obecnie – naturalistyczno-liberalnej. Jeśli ze względu na specyficzną „kontrowersyjną naturę filozofii” – by użyć określenia Roberta Spaemanna, w której „wszystko jest sporne, nawet to, co to znaczy» filozofia»⁵ – poglądy Gogacza mogą być różnie oceniane przez jego zwolenników lub oponentów, to niewątpliwie zasługuje on sam jako człowiek i filozof na uwagę, a jego dorobek na prezentację. Z tego powodu tom ten adresowany jest więc nie tylko do środowiska filozoficznego czy naukowego, ale także do szerszego kręgu czytelników, w których nie wygasł głód pogłębionej myśli, potrzeba i umiejętność stawiania pytań o charakterze fundamentalnym w aspekcie poznawczym, jak też istotnej na poziomie ludzkiej egzystencji, świata przeżyć i działań, dbałości o poziom kultury intelektualnej i duchowej. W tym kontekście trudno nie docenić mądrość i prawość tego nestora polskiej filozofii sprawdzoną w dobie intelektualnego znieprawienia, które – przykro to powiedzieć – dotknęło w poważnej mierze także środowisko filozoficzne PRL, poddane presji ideologii marksistowskiej uzurpującej sobie prawo do miana filozofii naukowej, uprawomocniającej

⁵ R. Spaemann, *Kontrowersyjna natura filozofii*, tłum. J. Merecki, „Ethos” 10(1997), nr 1(37), s. 36-50.

w różnej formie i zakresie autorytarne rządy. M. Gogacz zasługuje na „popularyzację” jako znakomity wychowawca młodzieży, dla której pozostaje do dzisiaj sprawdzonym autorytetem, darzącą go nawet swoistym kultem. Wyrazem tej postawy jest ustanowienie nagrody jego imienia wychodzące z kręgu Katedry Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej, wcześniej Katedry Historii Filozofii UKSW, którymi kierował przez dwie dekady. Ceniony jest także jako absolwent i wykładowca w środowisku KUL, do którego przez lata należał, a które przyznało mu wyróżnienie *Gratae Memoriae Signum Universitatis*. W końcu, a może przede wszystkim M. Gogacz zasługuje na „popularyzację” jako filozof, odwołujący się odważnie i konsekwentnie w dobie dominacji ideowego naturalizmu i scjentyzmu metodologicznego do ideału filozofii klasycznej, a więc pojętej autonomicznie i maksymalistycznie, zakorzenionej w kręgu osiągnięć średniowiecznej filozofii chrześcijańskiej, którą twórczo (krytycznie) rozwija. Widzi w niej bowiem filozofię odpowiadającą na autentyczne potrzeby poznawcze i egzystencjalne człowieka, jak *ancilla hominis*, w szczególności pojętą jako *ancilla fidei* i *ancilla theologiae*, odważnie wychodzącą z egzystencjalnie pojętej metafizyki (tzw. tomizm konsekwentny) nie tylko w kierunku filozofii Boga, angelologii i mistyki, ale też tzw. filozofii praktycznej, a więc nadbudowanej na filozofii człowieka etyki, filozofii wychowania i polityki. M. Gogaczowi zawdzięcza-

my także poczytne opracowania z zakresu praktyki życia moralnego i religijnego, w formie poradników duchowych współczesnego chrześcijanina, napisanych przez uważnego obserwatora współczesnej sobie kultury. Takie bogate ujęcie tomistycznej filozofii nasuwa recenzentowi chlubne porównanie do myśli Jacquesa Maritaina.

W Mieczysławie Gogaczu można więc widzieć filozofa klasycznego najpierw ze względu na tradycję badawczą, w kręgu której formułował swoje propozycje intelektualne, a jest to niewątpliwie mająca tak długie dzieje filozofia klasyczna: grecka, rzymska, chrześcijańska. Jest też filozofem klasycznym ze względu na sposób uprawiania filozofii nie ograniczający się – co jest, niestety, coraz częstszą praktyką – do specjalistycznego, a przy tym oderwanego często od współczesnych kontekstów społecznych i egzystencjalnych dyskursu prowadzonego w ramach jednej dyscypliny filozoficznej. Uprawia bowiem filozofię integralnie, na mocnym fundamencie metafizyki, ale jednocześnie ukierunkowanej sapiencjalnie, a przy tym ugruntowanej na solidnych podstawach historycznofilozoficznych, przekonany – za Étienne'em Gilsonem i Stefanem Swieżawskim – iż historia filozofii jest znakomitym laboratorium w uprawianiu filozofii⁶.

Cenny jest więc nie tylko sam pomysł upowszechnienia uporządkowanej wiedzy o osobie i dokonaniach M. Gogacza, ale także przedsięwzięte w tym celu kroki, poczynając od wyboru –

⁶ Zob. A.M. Nowik, *Metodologia historii filozofii w ujęciu wybranych tomistów*, „Rocznik Tomistyczny” 1(2012), s. 173-181.

wspomnianej wyżej – dwuczłonowej struktury opiniowanego tomu. W zakresie pierwszej części słuszne jest zaprezentowanie biografii M. Gogacza i sumarycznie zestawionego jego piśmiennictwa, jak też jego opracowań wraz z podstawowymi rozwiązaniami w zakresie bogatego spektrum dyscyplin, które rozwijał. Słuszne jest też wyakcentowanie jego opcji metafizycznej, a zwłaszcza głównych tez jego metafizyki, łącznie z wieńczącą ją filozofią Boga, oraz teorią poznania metafizycznego; metafizyka istnienia stanowi bowiem serce stworzonego przez M. Gogacza systemu „tomizmu konsekwentnego”. Kolejną, najbardziej rozbudowaną częścią jest prezentacja osiągnięć M. Gogacza w zakresie poszczególnych dyscyplin filozoficznych, a więc antropologii, z osobnym potraktowaniem koncepcji osoby, a następnie etyki, by poświęcić po kilka stron pedagogice, polityce, teorii kultury, życia religijnego i mistyki. Cennym uzupełnieniem dobrze zaprojektowanej całości jest zaprezentowanie dyskusji i polemik, które toczył M. Gogacz tak w kręgu tomistów, jak też w szerszej pojętej filozofii chrześcijańskiej, zwłaszcza z ks. Józefem Tischnerem, oraz z marksizmem. Podobnie wartościowe jest lapidarne zestawienie oddziaływania M. Gogacza na środowisko krajowe i zagraniczne, „troska o kulturę chrześcijańską w Polsce”, jego kontaktów międzynarodowych, a wreszcie słownika ważniejszych używanych przez niego terminów, a w końcu bibliografii podmiotowej i przedmiotowej. Duga część opiniowanego tomu – o czym szerzej niżej – stanowi do-

brze dobrany zestaw wypisów z jego dzieł.

Zasadnicza akceptacja takiego ujęcia życia i działalności M. Gogacza nie wyklucza możliwości sformułowania pewnych uwag, bardziej ogólnych i szczegółowych, nie tyle może w aspekcie przedmiotu podjętych w nim rozważań, ale raczej sposobu ich sformułowania. Opiniowany tom rozpoczyna rozdział wstępny wchodzący wprost w meritum rozważań, choćby informacje te wychodziły od relacji o kolejach i kontekście wystąpień M. Gogacza. O ile w rozdziale tym, przedstawiając „informacje biograficzne i bibliograficzne”, ukazano lapidarnie zmienne realia kulturowo-społeczne PRL i III Rzeczypospolitej stymulujące aktywność M. Gogacza, o tyle we wstępnej prezentacji jego poglądów filozoficznych – zapewne z powodu ograniczeń w zakresie objętości tomu – brakuje wprowadzenia w specyfikę tomistycznej kultury filozoficznej, czyli określenia natury scholastyki, drugiej scholastyki i neoscholastyki jako podstawowego źródła inspiracji tez i stosowanej terminologii występującej w twórczości omawianego myśliciela. Rodzi się może obawa, że bez tego choćby encyklopedycznie ujętego wątku katalog poglądów M. Gogacza, przedstawiony w paragrafie „Dziedziny badań Mieczysława Gogacza”, a szerzej omawianych w poszczególnych rozdziałach opiniowanego tomu może nie być czytelny dla kręgu wychodzącego poza „wyznawców” tomizmu, jako „tomizmu konsekwentnego”. Uwaga ta dotyczy także zwłaszcza rozdziałów poświęconych metafizyce czy teorii osoby, które idą wprost za

tokiem i terminologią wypowiedzi M. Gogacza, lapidarnie streszczając jego poglądy. Lekturę tego przedstawienia może utrudniać nieobeznanemu z tomiścyczną kulturą filozoficzną już sam sposób wywodów Gogacza w formie pozytywnego stawiania tez, prezentowanych z lapidarnym jedynie uzasadnieniem. Stylistykę tę dobrze oddają zamieszczone w tomie wypisy, nieprzypadkowo w dużej mierze pochodzące z *Elementarza metafizycznego*, którego tytułatura tłumaczy sposób wywodów omawianego myśliciela.

Corpus opiniowanego tomu zawiera wierną rekonstrukcję poglądów tytułowego myśliciela, jest ona jednak sformułowana po części w sposób głównie sprawozdawczy, co uwidacznia choćby dokumentacja zawarta w przypisach ograniczająca się często tylko do przywołania pism tytułowego myśliciela. Nie brak jednak rozdziałów, jak np. poświęconych filozofii człowieka, etyce czy nawet skrótkowo potraktowanej filozofii kultury, pisanych w sposób „rozumiejący”, problematyzujący, ukazując pełniej, choć przecież też z natury rzeczy skrótkowo, metodologię i rozwiązania właściwe tym dyscyplinom. Równie szczęśliwie czytelnikowi wychowanemu na innej tradycji filozoficznej lekturę ułatwić może pomieszczony w tomie słownik podstawowych terminów.

Dobrze prezentuje się struktura i treść drugiej części opiniowanego tomu, czyli wypisów z dzieł M. Gogacza, zgrupowanych wokół wyżej zaprezentowanych dyscyplin filozoficznych i problematyki okółofilozoficznej, kulturowo-społecznej, światopoglądowej. Dobrze oddaje

to logika wywodów, wychodząca od fundamentalnej dla M. Gogacza metafizyki istnienia przez filozofię Boga i człowieka w kierunku filozofii praktycznej – od etyki do pedagogiki, polityki, filozofii kultury, aż po filozoficzno-teologiczną teorię życia religijnego i filozofię mistyki. Wypisy świetnie oddają zręby poglądów M. Gogacza oraz stylistykę jego wywodów, jasną, lapidarną, wręcz aforystyczną, pozytywną w wymowie, tylko bowiem sygnalizującą odrębność innych opinii. Dotyczy to nie tylko – jak wspomniano wyżej – *Elementarza metafizycznego*, ale i wypisów z pięciu innych tomów.

Jeśli trzeba byłoby sformułować jakąś szczegółową uwagę krytyczną wobec referowanego tomu, to zwraca jedynie uwagę brak zwyczajowego wstępu, tłumaczącego ideę tomu, jego strukturę, powody tak a nie inaczej skonstruowanych wypisów, a także przyczynę sposobu ich cytowania – w formie skrótów – w części omawiającej poglądy M. Gogacza. Czytelnik może mieć trudności w dotarciu do przywoływanych pozycji, bo nie wiadomo, o które z wydań chodzi, książkowych wydań niektórych tomów było bowiem czasem wiele. Być może dotyczy to wydań przedstawianych w formie PDF na stronie internetowej Katedry Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej UKSW.

Wszystkie sformułowane wyżej uwagi krytyczne wynikają głównie ze skromnych ram omawianego tomu, który może tylko lapidarnie przestawić bogatą co do liczby publikacji i podejmowanych wątków spuściznę Mieczysława Gogacza. Pełniejszą wiedzę – jak sygn-

lizowano – zapewnić może spis bibliograficzny jego dzieł oraz budzącego podziw swym bogactwem piśmiennictwa dotyczącego jego dokonań. Niech więc kwitnie filozofia klasyczna, której mądrą promocją wydaje się omawiany tom,

jak też cała seria „Polska filozofia chrześcijańska XX wieku”, którą może udałoby się nawet kontynuować. Wydawcy udowodnili bowiem, że na takie wsparcie zasługują.

Artur Andrzejuk, Dawid Lipski,
Magdalena Płotka, Michał
Zembrzuski,

Mieczysław Gogacz

Kraków 2019
(dwie wersje językowe: polska
i angielska)

Książki ukazały się ramach serii wydawniczej „Polska filozofia chrześcijańska XX wieku” (red. Maciej Bała i Piotr Mazur), przygotowanej w ramach grantu pt. „Pomniki polskiej myśli filozoficznej, teologicznej i społecznej XX i XXI wieku”. Tom poświęcony prof. Mieczysławowi Gogaczowi został zredagowany według następującego układu: biografia i bibliografia, źródła inspiracji filozoficznej (wpływ własnej szkoły filozoficznej, zapożyczenia od innych systemów), preferowana koncepcja filozofii, podejmowane problemy i propozycje ich rozwiązań (teoria osoby i relacji osobowych, filozofia człowieka, etyka chronienia osób, pedagogika, polityka, teoria kultury, teoria życia religijnego, teoria mistyki), słownik podstawowych pojęć, polemiki i dyskusje, jakie Profesor prowadził w środowisku krajowym, ale i za granicą. Dodatkowo tom został wzbogacony antologią reprezentatywnych dla Gogacza tekstów filozoficznych (w wyborze Artura Andrzejuka i przekładzie na angielski Magdaleny Płotki). Projekt posiada własną stronę internetową: <https://pcph.ignatianum.edu.pl/>

Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum
<https://wydawnictwo.ignatianum.edu.pl/>

Nota o Autorach

Artur Andrzejuk – prof. dr hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej oraz Sekcją Historii Filozofii. Autor szeregu publikacji z zakresu filozofii i teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7926-4070>

Izabella Andrzejuk – dr, do roku 2017 wykładowca w Wyższej Szkole Stosunków Międzynarodowych i Amerykanistyki oraz Wyższej Szkole Komunikowania, Politologii i Stosunków Międzynarodowych w Warszawie. Jest autorką ponad sześćdziesięciu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007). Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4961-2580>

Tomasz Ćwiertniak – mgr filozofii i politologii, absolwent Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Magisterium z politologii uzyskał w 2011 r. na podstawie pracy „Człowiek, społeczeństwo, państwo w myśli o. M.A. Krąpca” (promotor: prof. dr hab. Wojciech Kaute), zaś magisterium z filozofii w 2018 r. na podstawie pracy „Tomizm konsekwentny Mieczysława Gogacza na tle dziejów tomizmu” (promotor: prof. zw. dr hab. Andrzej Noras). Obecnie doktorant w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, gdzie przygotowuje rozprawę poświęconą analizie porównawczej tomizmu egzystencjalnego M.A. Krąpca i tomizmu konsekwentnego M. Gogacza. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9515-6168>

Richard Fafara – dyplom magistra i doktora filozofii zrobił na Uniwersytecie w Toronto (Kanada). Studiował również na Sorbonie w Paryżu oraz Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Jest autorem, m.in., monografii *The*

Malebranche Moment: Selections from the Letters of Étienne Gilson & Henri Gouhier (1920-1936).

Mieczysław Gogacz – prof. zw. dr hab., emerytowany profesor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (dawnej Akademii Teologii Katolickiej). Stworzył konsekwentną odmianę tomizmu egzystencjalnego. W jego ramach broni teorii aktu istnienia i zasady niesprzeczności, tezy o odrębności i wewnętrznej jedności jednostkowych bytów oraz wynikającego z tych twierdzeń realizmu i pluralizmu bytowego. Zaproponował szereg doprecyzowań w dyscyplinach filozoficznych, takich jak filozofia bytu, antropologia filozoficzna, etyka i pedagogika. Formułował podstawy etyki zawodowej lekarza, żołnierza, funkcjonariusza Straży Granicznej; wykładał te etyki na AM, WAT i UW. Uczestniczył w debatach publicznych na temat ochrony życia, etyki zawodowej, racji stanu, polityki kulturalnej i naukowej państwa. Wykaz publikacji M.Gogacza obejmuje prawie 1000 pozycji.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0517-0781>

Natalia Herold – mgr, absolwentka prawa i administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) i Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Jest sekretarzem Zarządu Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Interesuje się filozofią klasyczną, a w niej szczególnie etyką i pedagogiką. Publikuje w „Roczniku Tomistycznym”.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4761-9495>

Stanisław Janeczek – ks. prof. dr hab. Profesor Wydziału Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Swoje badania koncentruje przede wszystkim na historii filozofii nowożytnej, zwłaszcza wieku XVII i XVIII, historii filozofii polskiej XVIII i XX w. i historii oświaty. Zajmuje się też dziejami filozofii w środowisku KUL oraz redaguje monumentalną serię wydawniczą pt. *Dydaktyka Filozofii*.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3458-8634>

Krzysztof Kalka – dr hab. prof. nadzwyczajny Państwowej Uczelni Stanisława Staszica w Pile. Zajmuje się badaniami dotyczącymi wzajemnych relacji wykształcenia i wychowania. Autor wielu publikacji z zakresu filozofii średniowiecznej, teologii, antropologii, etyki, etyki zawodowej. Interesuje się problematyką sprawności moralnych, etyką zawodową, relacjami. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza.

Marcin Karas – prof. dr hab., historyk filozofii - pracuje w Zakładzie Filozofii Polskiej Instytutu Filozofii UJ. Prowadzi badania z historii idei i z filozofii średniowiecznej, jest autorem ponad 180 publikacji. Ostatnio zajmuje się głównie kosmologią wczesnonowożytną i filozofią dziejów. Opublikował m.in. książki: *Koncepcja czasu w pismach Williama Ockhama* (Kraków 2003), *Natura i struktura wszechświata w kosmologii św. Tomasza z Akwinu* (Kraków 2007), a także prace: *Z dziejów Kościoła. Ciągłość i zmiana w Kościele rzymskokatolickim w XIX i XX wieku* (Sandomierz 2008), *Integryzm Bractwa Kapłańskiego św. Piusa X* (Kraków 2008), czy też *Historiozofia Teilharda de Chardin wobec tradycyjnej myśli chrześcijańskiej* (Kraków 2012), liczne artykuły (45) oraz przekłady (43).

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2288-9512>

Marian Kowalski – absolwent germanistyki w Instytucie Germanistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Tam również kontynuuje studia jako doktorant. W kręgu jego zainteresowań badawczych są zagadnienia z pogranicza lingwistyki i filozofii, zwłaszcza z filozofii św. Tomasza z Akwinu. Podejmował studia porównawcze metafizyki Tomasza z fenomenologią Edyty Stein.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3783-256X>

Marian Kryk – absolwent Wydziału Prawa i Administracji UMCS oraz Wydziału Filozofii KUL Jana Pawła II na kierunku Retoryka Stosowana. Doktorant na Wydziale Filozofii w Katedrze Filozofii Kultury i Sztuki KUL Jana Pawła II. Przygotowuje rozprawę pod kierunkiem prof. dra. hab. Piotra Jaroszyńskiego dotyczącą personalistycznej koncepcji kultury w ujęciu o. Jacka Woronieckiego. Interesuje się myślą o. J. Woronieckiego, metafizyką i antropologią filozoficzną.

Andrzej T. Kubanowski – doktor nauk teologicznych, specjalista z zakresu teologii moralnej i bioetyki, nauczyciel akademicki na Wydziale Teologicznym UMK w Toruniu, zawodowy copywriter. Członek Stowarzyszenia Teologów Moralistów, Polskiego Towarzystwa Teologicznego, Naukowego Towarzystwa Tomistycznego, Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego i Pracowni Tomizmu Biblijnego UMK. Autor kilkunastu artykułów z zakresu teologii moralnej Tomasza z Akwinu i chrystianologii moralnej. Do jego zainteresowań badawczych należą tomizm biblijny, średniowieczna etyka i teologia moralna, antropologia teologiczna i filozoficzna, antropologiczne podstawy bioetyki.

Dawid Lipski – dr, stopień doktora nauk humanistycznych uzyskał w 2014 r. na podstawie rozprawy *Spór między Tomaszem z Akwinu i Janem Peckhamem o jedność formy substancjalnej w człowieku. Źródła i konsekwencje*. Stypendysta Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego (Liechtenstein), Fundacji Lanckorońskich z Brzezia (Londyn) oraz Deutscher Akademischer Austausch Dienst (Kolonja). Redaktor w czasopiśmie „Pro Fide, Rege et Lege”, oraz w „Roczniku Tomistycznym”. Adiunkt w Wyższej Szkole Kryminologii i Penitencjarystyki w Warszawie.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2136-0622>

Maciej Nowak – urodzony 24 kwietnia 1997 roku, ukończył II Liceum Ogólnokształcące imienia Stefana Żeromskiego w Tomaszowie Mazowieckim. W 2016 roku rozpoczął studia na Politechnice Warszawskiej na kierunku Elektrotechnika. Później postanowił zrealizować swoje zainteresowania i został studentem filozofii na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Interesuje się filozofią analityczną, historią filozofii i muzyką.

Ewa Agnieszka Pichola – mgr, absolwentka Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Obecnie doktorantka, kontynuuje badania w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Przygotowuje rozprawę, w której analizuje dorobek Dietricha von Hildebranda z perspektywy obecności wątków modernistycznych w pismach niemieckiego fenomenologa. Interesuje się zagadnieniami z pogranicza metafizyki i psychologii, a dokładnie filozoficznych podstaw koncepcji psychologicznych i antropologicznych aspektów prawdy. Publikuje, uczestniczy w konferencjach, tłumaczy w j. angielskim.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6078-7384>

Magdalena Płotka – dr hab, prof. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Kierownik (p/o) Katedry Historii Filozofii Polskiej. Z-ca redaktora naczelnego Rocznika Tomistycznego. Zainteresowania naukowe skupiają się wokół średniowiecznej filozofii praktycznej, historii filozofii polskiej w XV i XVI wieku, paleografii łacińskiej oraz filozofii współczesnej. Jest autorką książki *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora* (Warszawa, 2013) oraz *Filozofia jako praktyka. Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI* (Warszawa 2016). Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Edukacji filozoficznej”, „Filo-sofiji”, „Roczniku Tomistycznym” i in.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6993-2178>

Marek Prokop – dr, historyk filozofii, bibliotekoznawca, arabista. Studiował historię filozofii w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie w latach 1969-1974, zakończone magisterium u prof. M. Gogacza. Doktoryzował się ze średniowiecznej filozofii arabskiej u prof. M.-T. d'Alverny na Uniwersytecie w Poitiers w 1978 roku. Po doktoracie kierował działem rękopisów Biblioteki Polskiej w Paryżu (do 1991). Od 1995 r. jest pracownikiem naukowym Zakładu Biografistyki Polonijnej PUNO. W 2009 r. opublikował zbeletryzowaną opowieść o filozofii, zbudowaną na kanwie podróży do różnych krajów, kultur i środowisk, zatytułowaną *Podróże z Awicenną*.

Peter Redpath – jest rektorem Adler-Aquinas Institute; jest również dyrektorem Aquinas School of Leadership, kierownikiem studiów tomistycznych w Holy Apostles College and Seminary (USA); a także aktywnym badaczem na Uniwersytecie Abat Oliba w Barcelonie (Hiszpanii).

Kacper K. Sakowicz – doktorant na Wydziale Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (KUL). Stypendysta Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (2015/2016), Laureat Złotej Nagrody im. Prof. Mieczysława Gogacza za pracę maderską oraz laureat programu stypendialnego im. Prof. Stefana Swieżawskiego. Jego zainteresowania filozoficzne ogniskują się wokół metafizyki i filozofii społecznej. Jest uczniem księdza Profesora Andrzeja Maryniarczyka.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4721-3762>

Marcin Sieńkowski – kapłan diecezji łękiej, doktor nauk humanistycznych w zakresie filozofii, prefekt i wykładowca przedmiotów filozoficznych w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Łękiej, interesuje się metafizyką, filozofią religii, relacją wiara-rozum i problematyką powołania, jest uczniem prof. dra hab. Piotra Jaroszyńskiego i absolwentem Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0679-5006>

Marcin Trepczyński – dr, adiunkt w Zakładzie Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Instytutu Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego, członek zespołu dr Magdaleny Bieniak przygotowującego edycje krytyczne *Quaestiones Theologiae* Stefana Langtona i studia dot. twórczości tego myśliciela (<http://langton.uw.edu.pl>). Autor publikacji m.in. z zakresu XII- i XIII-wiecznej filozofii, logiki i teologii, w tym książki *Ścieżki myślenia Alberta Wielkiego i Tomasza z Akwinu*, a także edukacji filozoficznej. Od 2019 r.

redaktor naczelny Edukacji Filozoficznej. Uczeń prof. Mieczysława Boczara i dr. Adama Górniaka.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0612-2597>

Jerzy Tupikowski – ks. dr hab., profesor Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu. Badania naukowe koncentruje na metafizyce, zwłaszcza w jej nurcie klasycznym (realistycznym) oraz na teologii naturalnej. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1086-5000>

Marcin Worek – absolwent studiów filozoficznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Współpracownik katolickiego czasopisma dla młodych „Adeste”, autor artykułów dotyczących problematyki filozoficznej, antropologicznej i teologicznej. Reprezentant lubelskiego oddziału fundacji „Deo et Patriae” im. o. prof. Mieczysława A. Krąpca. Swoje zainteresowania naukowe skupia wokół realizmu filozoficznego, tomizmu, zagadnień metafizycznych i metaprzmiotowych.

Michał Zembrzuski – dr, asystent w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Pracę doktorską poświęcił tematyce zmysłów wewnętrznych w koncepcji św. Tomasza z Akwinu. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możliwościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera Philosophorum Medii Aevii”. W jej ramach w 2012 opublikował autorską monografię zatytułowaną: *Tomasz z Akwinu. Komentarz „O pamięci i przypominaniu”*. Najnowsza jego publikacja to: *Filozofia intelektu. Tomasz z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego*, „Liberi libri”, Warszawa 2019, stron 404.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4647-479X>